

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Шари Олександри Олександрівни

«Наратив в музиці та його втілення в українській баладі ХХ століття»

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»,

галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження О. Шари викликає справжню зацікавленість фахівців актуальністю та складністю наголошеної теми. Категорія наративу міцно закріпилась у філософії та гуманітаристиці, зростає і ступінь її впливу в музикології, знаменуючи фундаментальні зсуви у науці у зв'язку із посиленням міждисциплінарності. Необхідність більш активного задіяння теорії наративу у вітчизняній науковій практиці назріла вже давно. Тому поява роботи, що пропонує власний досвід вирішення цього питання в науково-теоретичному, методологічному, практичному аспектах сприймається вочевидь позитивно. Авторкою запропоновано наративний метод аналізу музичної драматургії на прикладі української вокальної та інструментальної балади ХХ століття: обраний музичний матеріал, як носій національної інтонаційної традиції, досліджується крізь призму європейських наративних моделей.

Заслуговує уваги структура роботи як приклад чіткої, логічної побудови. Наративна логіка авторки дослідження розгортається від підкреслено теоретичної частини наукової праці (Розділи 1–2) до практичної реалізації у наступних Розділах (3–4) запропонованого *наративного методу аналізу* на матеріалі вокальних балад (Ю. Мейтуса, Г. Верета) та інструментальних (С. Борткевича, А. Штогаренка, М. Вілінського, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського).

«Центром тяжіння» роботи безумовно виступає Перший розділ («Методологія дослідження наративу в сучасній гуманітаристиці») – найбільш об'ємний за кількістю сторінок та ґрунтовністю подачі інформації. Вражають

масштаби здійсненої авторкою аналітичної роботи з опрацювання розробок щодо теорії наративу в різних галузях наукового знання: узагальнення результатів досліджень інших авторів створило той необхідний фундамент, без якого презентація власної наукової позиції була б неможливою. Дисертанткою простежено еволюцію концепції «*narrative turn*» у міждисциплінарному полі та систематизовано фундаментальні західні та вітчизняні теорії музичного наративу (1.1–1.2); диференційовано поняття *музичної драматургії* та *музичного наративу*, визначено параметри співвідношення цих категорій (1.3); «запропоновано наративний метод аналізу, що базується на досягненні специфіки взаємодії семантичного, хронотопічного та дискурсивного параметрів музичного тексту» (1.4) (с. 4).

Спостерігаючи логіку розвитку наукової думки авторки, переконуємось, наскільки відповідальним для пані Олександри був пошук власної дефініції музичного наративу (як ієрархічного поняття, що характеризує і архетипове явище, і наукову категорію, і специфічний принцип організації музичного цілого, с. 69). Не менш ключовим стало і визначення його меж. Не випадково дисертантка загострює увагу на різниці розумінь наративу у класичній теорії та структуралістській, оскільки друга характеризується більш широким підходом – будь-який текст може вважатися оповіддю навіть за відсутності наратора, якщо містить події, зміну станів. З одного боку, така широта амплітуди трактувань відкриває шлях до вільного застосування ідей наративу в музиці будь-якого жанрового спрямування, в тому числі і позбавленої вербальної складової. З іншого, музичне мистецтво позначене власною специфікою, іншими у порівнянні із літературою механізмами відображення подій (наприклад, передача подій минулого часу. «Музика не має минулого часу, тому слухачі сприймають події, почуття, факти, що “відбуваються” зараз»). Це пояснює гостроту дискусії у західному музикознавстві щодо присутності наративних технік у «чистій» музиці, за участю як прихильників цієї теорії (Р. Хаттен, Б. Альмен, М. Клейн, М. Зіхардт, Е. Тарасті, М. Грабоч), так і її противників (Ж.-Ж. Натъє, К. Аббат). Вітчизняне музикознавство, хоча і не виступає в авангарді цього «модного» наукового напрямку, але пропонує власні

відкриття, цінність яких є безперечною, враховуючи виникнення паростків нового погляду в умовах панування історично сформованого поняття «*музичної драматургії*», яке виконувало функцію відображення оповідного аспекту розвитку твору» (1.3; с. 62). Підкреслимо, що представлена до захисту робота демонструє значний прорив в цій сфері, пропонуючи сміливу концепцію: не протиставлення, а навпаки – поєднання музичної драматургії та наративу. Практичним доказом «життєздатності» запропонованої автором ідеї синтезу двох самодостатніх категорій/теорій/логік виступає розроблений у дослідженні метод наративного аналізу. Застосовуючись в рівній мірі і до інструментальних балад, він знову актуалізує питання: *межи наративу, ідентифікації наратора / суб'єкта висловлювання у невербальному творі в умовах імпліцитної оповідності*. В процесі практичної презентації власного наукового методу (Розділи 3, 4), незважаючи на складність поставленого завдання (визначення різновидів втілення наративу в жанрі балади), пані Олександра продовжує демонструвати дослідницьку сміливість та наполегливість у донесенні власної позиції, що підтверджує зрілість її як дослідниці. З повагою ставлячись до наукових авторитетів та теорій, що давно апробовані науковою практикою (категорії *образ автора, музична рефлексія*), дисертантка дотримується власної позиції, послідовно розкриваючи механізми імпліцитного наративу (іманентно музичного) в інструментальних баладах.

Здається, питання оповідності у баладних творах є продиктованим самою природою жанру, начебто лежить на поверхні. (Наративний потенціал балади у контексті взаємодії поетичного і прозаїчного музичного формоутворення розглянуто у Другому розділі в процесі дослідження генези та жанрової специфіки жанру). Але помилковість даного судження стає зрозумілою в процесі ознайомлення із аналітичними нарисами Третього («Наративна модель вокальної балади») та Четвертого («Імпліцитний наратив інструментальної балади») розділів дисертації. Докладний аналіз вокальних та інструментальних творів з позиції музичного наративу демонструє всю складність виявлення того імпліцитного змісту (визначення ролі «персонажів», гри емоційних півтонів, психологічних підтекстів та національних архетипів), що потребує

розшифрування. Тонко відчуваючи всі перипетії музичного тексту, дисертантка розкриває інструментальну баладу як складний тип наративу, як одночасне існування «різних кутів зору», що реалізується музичними засобами через багатоплановість фактури, наративізацію форми, темброву персоніфікацію, візуалізацію фіналу. Саме в інструментальних зразках, в умовах функціонування імпліцитного (прихованого) наративу стає найбільш зрозумілою його значущість в плані поглиблення та розширення можливостей музичної драматургії, зокрема в застосуванні фокалізації (кута зору) як способу передачі подій, просторової організації тексту, визначення стратегії висловлювання.

Обраний напрямок розвитку теми, матеріал дослідження, що підкреслює обізнаність автора, приводять до значущих Висновків, в яких узагальнено результати виконання всього спектру наукових завдань дисертації.

Серед переваг вкажемо також на високий рівень літературного та технічного оформлення тексту. Наявність Додатків (А, Б) у вигляді схем та нотних прикладів, таблиці стають важливим візуальним доповненням до наукових розвідок автора.

Втім, іноді виникає відчуття перевантаженості викладу численними термінами. Особливо гостро це сприймається за умов, коли структуризація заявлених визначень корегується принципом упорядкування одного рівня іншому, що відповідає наведеній дисертанткою концепції так званих «китайських коробочок», показової для класичної наратологічної моделі, розробленої М. Яном. Дію вказаного принципу можна простежити у підрозділі 1.4, де розмова торкається взаємозв'язку параметрів, виокремлення трьох різновидів наратора за характером та функцією його проявів. Аналогічний підхід простежується і в логіці розгортання авторського визначення наративу в музиці, що подано у вигляді ієрархічного поняття, яке складається з кількох рівнів.

Підсумовуючи, зазначимо, що запропонована дисертація Шари Олександри Олександрівни являє собою завершену наукову працю на актуальну тему, відзначену *самостійністю, оригінальністю, новизною*.

Хотілось би запропонувати претендентові ряд *запитань*, задля продовження наукової дискусії:

1. Чи могли б Ви навести приклад втілення у музиці типу автобіографічного наратора?
2. Наскільки запропонований Вами метод наративного аналізу може бути задіяним до творів, написаних із застосуванням авангардних технік письма? Чи він працює лише в умовах музичної системи, елементи якої мають чітко виражену семантичну програму?

Дисертаційне дослідження Шари Олександри Олександрівни «**Наратив в музиці та його втілення в українській баладі ХХ століття**», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, є актуальним, концептуальним, оригінальним, науково обґрунтованим, виконаним на високому методологічному та науковому рівнях. *Наукові публікації* за темою дисертації у повному обсязі відтворюють основні положення роботи і, поряд із текстом роботи, *не мають порушень академічної доброчесності*. Дослідження відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Шара Олександра Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня «доктор філософії» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри історії української
та зарубіжної музики ХНУМ
імені І. П. Котляревського

Анфілова С. Г.